

**1.4. Освітнє право
як передумова успішної участі викладачів
в управлінні навчальним закладом**

(Б. Андрусишин)

**1.4. Educational law
as a precondition for successful participation
of teachers in the university management**

(B. Andrusyshyn)

У розділі аналізуються різні наукові підходи щодо визначення освітнього права, як самостійної галузі права та галузі законодавства.

Обґрунтовано точку зору, що сформованість системи освітнього права була б позитивним чинником підвищення ефективності участі викладачів в управлінні навчальним закладом. Автор розглядає освіту як специфічний об'єкт правового впливу, а відносини, що склалися у сфері освіти, – як предмет спеціального правового регулювання.

У галузі освіти виникають відносини щодо управління освітніми закладами, які врегульовуються нормами адміністративного права, податкові відносини – нормами фінансового права, майнові відносини – нормами цивільного права, трудові відносини між професорсько-викладацьким складом, іншими співробітниками, з одного боку, та адміністрацією освітнього закладу, – з іншого, – нормами трудового права. Але найголовнішими є ті відносини, які виникають в процесі освіти між

Different scientific approaches towards the definition of the educational law as the independent branch of law and legislation branch are analyzed in the chapter.

It is grounded that the development of educational legislation system would be a positive factor in improving efficiency of participation of teachers in a high school management. The author considers education as a specific object of legal action, and the relations in the sphere of education – as a subject of a special legal regulation.

In the field of education the relationships of educational institutions management appear, which are regulated by administrative law, tax relations – by financial law standards, property relations – by civil law, labour relations between teachers' staff, other employees, on the one hand, and institution administration, on the other, – are regulated by the labour law. But the most important are

**Part 1. Ideological and methodological basis
of a high school teacher's managerial activity**

викладачами і студентами. Зазначені відносини також регулюються певними соціальними нормами і принципами.

Сьогодні актуалізується необхідність введення обов'язкової навчальної дисципліни «Освітнє право» або «Праворегулювання освітньої діяльності» у вищих навчальних закладах, які готують майбутніх педагогічних працівників. Хоча, з точки зору теорії права, говорити про існування «освітнього права» як про традиційну галузь права складно. «Освітнє право» ще не сформувалося як важель управління навчальними закладами. Можна говорити про початок його формування і потрібно докласти чимало зусиль для розробки і становлення «освітнього права» як нової окремої, самостійної, спеціальної галузі права, що має слугувати галузі управління навчальним закладом.

Проблема засвоєння і реалізації теоретичних положень чинного законодавства щодо правового регулювання освіти в Україні, формування навичок застосування на практиці отриманих знань з метою виконання конкретних завдань правознавцями є одним з головних завдань, що стоять перед юридичними вищими навчальними закладами, які готують фахівців-юристів.

Ключові слова: право, освіта, галузь права, галузь законодавства, освітнє право.

those relationships that arise in the educational process between teachers and students. These relations are regulated by certain social standards and policies.

The necessity of introducing compulsory academic course «Educational Law» or «Legal Regulation Of Educational Activities» in higher education institutions training future teachers, is actualized today. Although, from the point of view of the theory of law, it is difficult and early to speak about the existence of «educational legislation» as a traditional branch of law. «Educational law» has not yet emerged as a lever for high educational institution management. We can talk about the beginning of its forming and some efforts should be put in for the development and establishment of «educational law» as a new separate, independent and special branch of law that should serve to educational management.

The problem of assimilation and implementation of the theoretical provisions of the current legislation related to the legal regulation of education in Ukraine, the forming of skills of practical application of the acquired knowledge to solve specific tasks of lawyers is the one of the main tasks of educational institutions training professional lawyers.

Keywords: law, education, branch of law, legislation branch, the educational law.

Освіта, як особливий соціальний інститут, її стан, тенденції та перспективи завжди розглядаються в усьому світі як спосіб збереження і розвитку цивілізованості країни і формування визначеного суспільством і державою типу особистості.

Освіта виступає в якості специфічного об'єкта правового впливу, а відносини, що склалися у сфері освіти, є предметом спеціального правового регулювання. Якісна урегульованість суспільних відносин у цій сфері є головною ознакою моделі держави, яка за українською Конституцією характеризується як права.

Державне реформування у трансформаційний період всієї сукупності суспільних відносин в цілому і в галузі освіти зокрема, вимагає переосмислення та глибокого аналізу багатьох концептуальних засад проблеми правового регулювання освіти, в тому числі і юридичного позитивізму, який був домінуючою категорією праворозуміння, а догма позитивного права пануючою у вітчизняній юридичній науці.

За радянських часів проблему правового регулювання освіти досліджували в основному в рамках адміністративного права. Причому більшість вчених акцентувало увагу на певних особливостях регулювання освіти як загальнодержавної справи. Водночас, «освітнє право» – це суспільно-державна сфера відносин. В умовах існування СРСР Україна свого правового освітнього поля не мала, підкреслює В. Андрущенко: «Вірніше, воно начебто й було, але не зовсім власне. Не зовсім своє, а, отже, не зовсім легітимне. Закони, норми, правила, які регулювали життєдіяльність освітньої галузі, відтворювали й повторювали загальновизначену ідеологію законів колишнього СРСР». Крім того, що названі закони виконували свою регулятивну функцію досить ефективно, всі вони слугували домінуючій в ті часи ідеологічній доктрині, відтворювали тоталітарну практику соціального (партійного) контролю над людиною, забезпечували формування одномірної особистості в «закритому» освітянському просторі. Вадою тогочасних законів була також їх антинаціональна спрямованість [2, с. 136].

Прийняття ряду законодавчих актів, які дозволили організацію і функціонування державних освітніх закладів, а також надали дозвіл тим, хто навчається, отримувати освіту не лише за рахунок державного бюджету, але й за кошти фізичних і юридичних осіб у перші роки пострадянського періоду, призвели до відгалуження законодавства про освіту від адміністративного права і до його бурхливого розвитку. Серед українських науковців останнім часом посилилася увага до вивчення проблем освітнього права.

Говорячи про «освітнє право», треба звернути увагу на багато складних питань і розмаїтість відносин в галузі освіти, які регулюються не лише правовими, але й іншими соціальними нормами, а також включають у себе велику кількість методичних вимог.

Слід зауважити, що у галузі освіти виникають різноманітні відносини: щодо управління освітніми закладами, які врегульовуються нормами адміністративного права, податкові відносини – нормами фінансового права, майнові відносини – нормами цивільного права, трудові відносини, які виникають між професорсько- викладацьким складом, іншими співробітниками з одного боку, і освітнім закладом з іншого – нормами трудового права, питання працюючих пенсіонерів – правом соціального забезпечення тощо. Але найголовнішими є ті відносини, які виникають в процесі освіти між викладачами і студентами. Зазначені відносини також регулюються певними соціальними нормами і принципами. Природа цих відносин пов'язана з фактором передачі інформації та іншими факторами. Весь процес викладання в Україні відбувається в рамках конституційних свобод, наукової та інших видів творчості.

В сучасній юридичній літературі право на освіту поряд з правом на навчання рідною мовою, свободою наукової, технічної та художньої творчості відноситься до культурних прав та свобод, які передбачають можливість збереження та розвитку національної самобутності людини, доступу до досягнень свого народу, всього людства, їх засвоєння та використання, участь у подальшому їх розвитку, можливість участі у науковому житті тощо [10, с. 51].

В літературі зустрічається думка про те, що право на освіту відноситься до соціальних прав. Звичайно, соціальний зміст присутній у будь-якому праві людини, так само, як і економічна складова є у змісті різних прав людини, а не лише у праві на освіту. Найповніше соціальні фактори права на освіту проявляються через його трактування як основи культурних прав людини та громадянина. Права людини умовно можна кваліфікувати з точки зору сфери їх реалізації. У даному контексті у соціальній сфері реалізується право на працю, соціальне забезпечення, житло, відпочинок, охорону материнства і дитинства, належний життєвий рівень тощо. Право на освіту посідає центральне місце серед культурних прав, без нього значимість інших прав падає, або взагалі втрачається. Іноді в юридичній літературі можна зустріти класифікації у яких виділяються соціально-економічні права, соціокультурні права і свободи та ін.

Конституційне право на освіту в незалежній Україні в суб'єктивному розумінні є реально існуючою, гарантованою державою і міжнародним співтовариством фактичною можливістю особистості оволодівати і користуватися знаннями, вміннями і навичками з метою підвищення свого культурного рівня й особистих інтересів у інтересах всього суспільства і досліджується перш за все як складова прав і свобод громадян з пріоритетом інтересів людини і громадянина, а також як елемент функціонування громадянського суспільства і соціально орієнтованої ринкової економіки.

Право громадян на освіту деякі дослідники (О.Богініч) відносять до природних прав, яке з погляду громадянського суспільства може бути реалізоване в межах самого громадянського суспільства за рахунок коштів батьків. Але, позаяк питання соціалізації особистості є дуже важливим для всього суспільства і в умовах нерівності економічних можливостей родин важко гарантувати рівне право на освіту для всіх, тому його вирішення правомірно покладається на державу як уособлення загальних інтересів усіх членів суспільства [18, с. 147].

Однак, як зазначає дослідниця конституційного права громадянина на освіту в Україні К. Романенко, належного аналізу

питань взаємозв'язку конституційно-правового забезпечення розвитку права на освіту в Україні з соціальними умовами, детермінантами та потребами українського суспільства поки що не здійснено [20].

Як бачимо, вищеназвані суспільні відносини є складовою частиною громадянського суспільства і не всі можуть піддаватися правовому регулюванню. У даному випадку у дію вступають різноманітні методичні рекомендації, соціальні (і не лише правові) норми, прийоми і методики викладання і спілкування зі студентами, виробленні педагогічною практикою. Скажемо більше, вся змістова частина освіти або знаходиться взагалі за межами правового регулювання, чи регулюється традиційними галузевими нормами права (цивільного, трудового, адміністративного, податкового) та іншими галузями права.

З вищевикладеного можна сформулювати одне і головне для нашого розгляду питання: «Чи можемо ми сьогодні говорити про «освітнє право як про комплексну галузь права», що має стати нормативною основою управління закладами освіти?»

Серед науковців немає єдиного визначення поняття «освітнє право». Зокрема, В. Андрущенко взагалі не вживає цю назву, користуючись термінами: «правове поле освіти», «низка нормативних документів», «освітнє законодавство», «освітні закони», «освітня галузь», «нормативно-правове поле освіти», «категорія сучасного нормативно-правового поля», «нове освітнє законодавство», «сучасне освітнє законодавство», «ідеологія освітнєвого закону» [2, с. 136-144] та ін.

С. Ніколасенко дає визначення «освітнього права», розуміючи його як «сукупність правил поведінки, встановлених відповідно до національно-історичних традицій державою або від імені держави для врегулювання відносин у галузі освіти. Воно виявляється як об'єктивне явище, незалежне від нашої свідомості, як сукупність нормативних правових актів, що регулюють відносини у галузі освіти, тобто освітнє законодавство. На суб'єктивному рівні – це правосвідомість, або уявлення людей про освітнє законодавство, уявлення про справедливість суспільних відносин у сфері освіти і науки, суб'єктивне право людини на освіту як природне і не відчужене». Поряд з тим, экс-міністр освіти використовує іншу

термінологію, яка іноді суперечить одна одній, а саме: «освітянська законотворчість», «освітянське законодавство», «освітянська наукова галузь», «регулювання відносин у сфері освіти і науки», «нормативно-правове поле освіти і науки», «законодавство України в галузі освіти», «комплексна законодавча база у сфері освіти», «законодавство в сфері освіти», «освітянські закони», «нормативно-правова база Української освіти», «законодавче регулювання в галузі освіти», «комплексна законодавча база в галузі освіти» та ін.

С. Ніколаєнко підкреслює: «На підставі цих взаємозв'язків поняття «освітньо-наукова законодавча політика» розглядається як сукупність основних напрямків і способів діяльності державних інститутів, спрямованих на правове забезпечення розвитку цієї сфери» [14, с. 51-63].

Про необхідність започаткування введення обов'язкової навчальної дисципліни «Освітянське право» або «Праворегулювання освітянської діяльності» у вищих навчальних закладах, які готують майбутніх педагогічних працівників, говорить Є.Красняков. Автор пише про «нормативно-правову базу освіти», «законодавчу базу сфери освіти», «українсько-освітянську галузь законодавства», «освітянське законодавство», «законодавство про освіту», і, насамкінець, «єдину систему освітянського законодавства», яка має всі ознаки щодо визнання її окремою галуззю «освітянського права», але, на жаль, не називає ці ознаки. В той же час, варто погодитись з російською дослідницею освітянської галузі Г.Дороховою у її визначенні «освітянського права», що формується і постає як самостійна галузь права, яка наголошує, що «специфіка суспільних відносин у сфері народної освіти з усіма їх взаєминами і залежностями відбувається в регулюючих відносинах законодавчих актів і їх складових норм права. Правові норми, фіксуючи цілісність загальних відносин у цій галузі, у свою чергу, утворюють власну систему з характерною для неї ієрархією рівнів, зв'язків, структур» [12, с. 96-99].

Водночас, К. Романенко не поділяє думку про «освітнє право» як самостійну галузь права і цілком аргументовано у своїй кандидатській дисертації обґрунтовує сформованість на сьогодні

«освітнього права» як галузі законодавства, проте не як галузі права, що повинно знайти, на її думку, відображення у формуванні Зібрання законів про освіту [20].

Отже, з точки зору теорії права говорити про існування «освітнього права» як про традиційну галузь права не можна.

Водночас, підкреслимо, що в майбутньому, можливо, така галузь права і з'явиться. На сучасному рівні розвитку права можна говорити про існування освітнього законодавства, тобто систему правових актів, які закріплюють норми різних галузей права і регулюють суспільні відносини у сфері освітньої діяльності.

Спробуємо визначити предмет «освітнього права» – ним виступають відносини між органами державної влади і освітніми закладами: керівництво освітнім процесом, ліцензування діяльності органів освіти, атестація, акредитація, присвоєння вчених звань. Ці відносини регулюються переважно нормами адміністративного права. Відносини по фінансовому забезпеченню діяльності освітніх закладів (Бюджетний кодекс України, Закони про державний бюджет), податкового контролю, надання платних послуг, умови кредитування здобуття вищої освіти регулюються нормами фінансового, податкового права. Відносини, пов'язані зі створенням освітніх навчальних закладів, їх реорганізація і ліквідація, регулюються нормами цивільного права, питання користування чи оренди земельних ділянок освітніми закладами врегульовується земельним правом. У галузі пенсійного забезпечення і соціального страхування педагогічні і науково-педагогічні працівники користуються правом на пенсію за вислугою років, правом на наукову пенсію, пільгами по оплаті періоду тимчасової непрацездатності, державною допомогою сім'ям з дітьми, навчальними відпустками студентів під час відпустки по догляду за дитиною тощо. Відносини між освітнім закладом і викладачами, які побудовані на відносинах між освітнім закладом і тим, хто навчається (чи його законним представником), з приводу прийому на роботу викладача, його захист від незаконного звільнення, звільнення молодого фахівця з роботи та додаткові підстави для звільнення за здійснення аморального вчинку, несумісного з продовженням конкретної роботи, та ін., регулюються нормами трудового права, становище батьків і дітей,

вихованців і вихователів регламентує Сімейний кодекс, Закон про охорону дитинства. Тобто, мова іде про специфіку предмета «освітнього права» – особливі освітні правовідносини. Але, в той же час треба зазначити, що законами врегульовано незначну частину відносин освітянської галузі.

«Більшість із них,» – підкреслює С. Ніколаєнко, – «до цього часу регулюються підзаконними актами, наприклад, відносини, що виникають у процесі післядипломної освіти, навчання осіб із обмеженими можливостями здоров'я, у підготовці видання та поширення підручників і навчальної літератури, у здійсненні виховної роботи.»

Наявна нормативно-правова база української освіти досить розрізнена, почасти неповна, у ній є внутрішні протиріччя; не завжди освітянські закони узгоджуються з нормами інших галузевих законів, допускається невиправдане дублювання нормативних правил і положень» [11, с. 64].

До цієї групи можна віднести власне педагогічні відносини – відносини, які виникають у рамках навчально-виховного процесу між педагогом і учнем чи студентом.

Українське освітнє законодавство має також значну перспективу розвитку для зацікавлених суб'єктів у системі «батьки-студент-вища школа-держава-роботодавець» із врахуванням потреб ринку праці та соціально-економічного стану держави загалом.

Освітнє право має торкнутися і такого важливого питання життєдіяльності вищих навчальних закладів, як участь громадськості, в першу чергу викладачів, в управлінні. Йдеться про наявні тенденції переходу від державного до державно-громадського управління в освіті, серед яких виділяються: виборність на посаду керівників різних закладів і установ освіти; повна чи часткова автономія закладу освіти, яка сприяє їх більшій фінансовій самостійності, відповідальності і конкурентоспроможності; формування громадського руху освітян, яке сприяє утворенню різних всеукраїнських і міжнародних професійних асоціацій, фондів тощо; висування талановитої молоді на керівні посади в закладах освіти; формування освітньої політики на різних рівнях управління освітою, яка

регламентується відповідними нормативно-правовими відносинами між учасниками навчально-виховного процесу у закладах і установах освітньої системи та їх структурно-функціональними зв'язками і залежностями.

Варто звернути увагу на такі шляхи і способи розв'язання означених проблем.

1. Максимальна децентралізація управління і перерозподіл повноважень суб'єктів управління на національному, регіональному, місцевому, інституціональному рівнях із включенням органів громадського самоврядування й громадськості.

2. У законодавчих і нормативно-правових актах мають бути чітко окреслені права громадських органів управління освітою (аж до права в певних випадках накладати вето на проекти адміністративних актів, які не відповідають запитам і очікуванням громадян). В органах громадського самоврядування дорадчі функції мають бути доповнені більш дієвими. Громадам треба надати законодавчі права контролювати діяльність керівників, педагогічних і науково-педагогічних працівників, брати участь у визначенні пріоритетів бюджетного фінансування освітніх закладів, у програмуванні їх розвитку та формуванні освітньої політики у цілому.

3. Мають проводитися систематичні (і головне – не формальні) звіти перед колективом і громадськістю, а громадські структури, що створені для участі у формуванні освітньої політики і прийняття управлінських рішень разом з державними органами управління освітою мають активно співпрацювати, регулярно розглядати назрілі проблеми, ухвалювати результативні рішення.

4. До різних форм державно-громадського управління мають бути залучені зацікавлені особи, які можуть реально сприяти розвитку освіти та навчальних закладів.

5. Потрібно законодавчими актами дозволити навчальним закладам використовувати самостійно зароблені кошти на потреби установи, зокрема, спрямовуючи їх на розвиток громадської складової управління [3, с. 93-94].

З метою правового забезпечення підвищення ефективності підготовки висококваліфікованих фахівців у вищих навчальних

зкладах України, необхідно здійснити заходи щодо вдосконалення освітнього законодавства, створення відповідного правового поля нашої держави, яке б відповідало інтересам українського суспільства.

Зокрема, система вищої освіти України, зафіксована у одноіменному IV розділі Закону України «Про вищу освіту», складається з трьох освітніх рівнів: початкова (молодший спеціаліст), базова (бакалавр) та повна вища освіта (спеціаліст, магістр). Водночас, до цього часу чітко не визначено, що являє собою в освіті України бакалавр і магістр, для чого готуються ці кадри і де може сповна застосовуватися їхній науково-освітній потенціал.

Можна зустріти думку окремих науковців – працівників вищої школи України про вищу освіту, як галузь економіки, яка продукує «фах» – особливий товар, за допомогою якого власник, продаючи фахові знання і уміння на ринку праці, отримує зарплату за внесок в створення товару у відповідній галузі економіки (машинобудівній, електронній, будівельній, торгівлі, культурі, освіті...).

У даному контексті заслуговує на увагу аналіз правового статусу приватного навчального закладу, приватної освіти загалом.

Водночас, приватні навчальні заклади освіти, які засновані на приватній власності і підпорядковані власнику (власникам), вступають у правовідносини, як юридичні особи з властивою їм правосуб'єктністю, яка складається з правоздатності, дієздатності та деліктоздатності, при тому, що основним завданням навчального закладу є надання освітніх послуг, але названий суб'єкт «освітянського життя суспільства» виступає як господарське товариство певного виду, життєдіяльність якого регулюється Господарським кодексом України, Законом «Про господарські товариства», земельним законодавством тощо. Водночас, зважаючи на особливу значущість освітянської діяльності для студентства, остання не може кваліфікуватися як підприємницька незалежно від платних або безоплатних початків її здійснення, а має створити на ринку надання освітніх послуг здорову конкуренцію для навчальних закладів державної та

комунальної форми власності [13, с. 118-121], забезпечуючи надання якісних освітніх послуг, а не просто видання документів про присвоєння кваліфікації без належного рівня знань і кваліфікації. Виходячи з вищевикладеного, «не можна допускати, щоб «трієчники-двієчники» лікували людей, вчили і виховували дітей, конструювали машини, готували кадри з вищою освітою...» [7, с. 2-3].

Отже, у відносинах, що складаються в рамках процесу навчання виникає симбіоз власне правових відносин (конституційних, адміністративних, цивільних, трудових, фінансових тощо) та інших соціальних, в тому числі і етичних, моральних норм, що вимагає додаткової аргументації для виокремлення і чіткого окреслення поняття «предмет «освітнього права».

Учасники суспільних відносин ставляться в особливе правове становище, яке можна кваліфікувати як юридичний режим, в рамках якого і визначаються їх вихідні юридичні позиції. І якщо в рамках якоїсь сукупності норм суб'єкти набувають своєрідного юридичного статусу – ми можемо говорити про специфічний метод правового регулювання і, отже, про ознаку галузі права.

Під методами, чи юридичним режимом правового регулювання розуміють сукупність правових способів, прийомів, засобів за допомогою яких здійснюється вплив на суспільні відносини, що є предметом правового регулювання. Загалом метод правового регулювання відповідає на запитання, як, яким чином норми цієї галузі регулюються, спеціальні відносини, які складають її предмет. Метод розглядається як один з юридичних критеріїв розмежування галузі права.

Методами «освітнього права» є приписи, зобов'язування, дозволи і заборони, заохочення, рекомендації і погодження при регулюванні відносин у сфері освіти.

З переходом до ринкової економіки, законодавець застосовує своєрідне поєднання різноманітних методів правового регулювання – методів автономії і рівності сторін, метод вільного волевиявлення, метод субординації. Застосування вищеназваних методів правового регулювання стало наслідком реформ української освіти у філософсько-правовому сенсі – тобто

часткове звільнення системи освіти від жорсткого регулювання держави, здійснення змістових і структурних змін, серед яких поява недержавного сектора освіти, багаторівневність, варіативність. Тобто, ми бачимо, що метод правового регулювання у освітній галузі як система способів впливу «норм цієї галузі права» на суб'єкти правовідносин, способи реалізації суб'єктних прав і виконання юридичних обов'язків, державно-правові заходи, спрямовані на неухильну реалізацію правових норм у конкретних правовідносинах, перебуває у стадії становлення, формування, що не дає аргументів на користь виділення «освітнього права» у галузь права.

Для освітньої установи як юридичної особи характерна спеціальна правоздатність (наявність прав і обов'язків які відповідають меті їх діяльності і прямо зафіксовані в установчих документах) та дієздатність (виникає згідно правил цивільного законодавства); правоздатність тих хто навчається виникає в різний час (вік, освітньо-кваліфікований рівень, форма навчання тощо). Основою виникнення правовідносин частіше всього виступає юридичний склад, тобто сукупність юридичних фактів (документи про результати вступу, рішення приймальної комісії про рекомендацію до вступу, наказ ректора про зарахування до ВНЗ чи відрахування з нього тощо).

Характер юридичних наслідків для суб'єктів «освітнього права» неоднозначний: він може бути позитивним (зарахування, заохочення, нагороди) і негативним (відрахування); примус до неповнолітніх учнів застосовується з метою виховання. Позитивні і негативні наслідки можуть бути і для освітнього закладу (позбавлення ліцензії, атестації, акредитації і т. д.).

Додатковими ознаками галузі права є: наявність в галузі загальних принципів права, також самостійного окремого інституту, який закріпив би ці принципи і положення, що характерні для всього масиву норм, та ін.

Принципи права, а також загальні дозволи і заборони на думку відомого радянського та пострадянського теоретика права С. Алексеева відносяться до глибинних елементів, які знаходяться у надрах правової тканини, тобто принципи права є невід'ємними складовими елементами системи права [1, с. 168-169].

- «Можна погодитись з тим,» – підкреслював В.Федоренко, – «що принципи права, будучи керівними ідеями й ідеалами правотворчості та правозастосовчої діяльності, врешті й усієї правової системи України, пронизують систему права, здійснюють на неї ідеологічний, креативний вплив. Врешті, принципи права визначають сутність правової системи і її ключової нормотворчої складової – системи права» [24, с. 55-56].

У «освітньому праві», як комплексній галузі, мають реалізовуватися загальноправові принципи і принципи відповідної галузі, наприклад, принцип справедливості, гуманізму, єдності прав і обов'язків, рівноправності, свободи договору, праці тощо. Названими принципами мають бути проникнуті всі норми, які є своєрідною концентрацією, емоційними центрами права, які утримують всю його систему.

Наведені ознаки (займає особливе місце в правовій системі; складається з норм, які взяті з різних галузей права; не має обґрунтування єдностей і об'єкта; користується методами основних галузей права) говорять на користь виділення «освітнього права» як комплексної галузі права. Комплексний інститут як конструкція системи права і системи законодавства з'являється в силу об'єктивних причин, коли ті чи інші норми існуючої галузі не можуть застосовуватись у своєму керівному вигляді для регулювання певних відносин, які фактично починають утворювати предмет нової галузі права. Він визначається комплексним не тому, що в ньому є норми інших галузей права, а тому, що частина цих галузей конкретизується стосовно предмета нової галузі і діє лише у її межах.

Як бачимо, питання «освітнього права» як важеля управління закладами освіти є нагальним та дискусійним. Науковці наводять як аргументи «за» так і «проти». Головними критеріями правової галузі, як вже зазначалося вище, є предмет і метод. Але, разом з тим треба враховувати, що, крім предмета і метода кожна галузь права, яка вже відбулася, характеризується ще рядом інших показників – джерелами, принципами, функціями, внутрішньою структурою, механізмом регулювання, правовими режимами, понятійним апаратом тощо, комбінація яких для кожної з них є

унікальною, а стосовно «освітнього права», потребує подальшого вдосконалення.

Не на користь «освітнього права», як самостійної галузі права, свідчить аналіз судової практики про фактичну відсутність в Україні виключно «освітніх» суперечок, адже останні, що так чи інакше стосуються галузі освіти, як правило, підпадають під цивільну, рідше – під адміністративну чи господарську юрисдикції, а тому потребують використання норм традиційних матеріальних галузей права (цивільного, трудового, господарського тощо), з епізодичним зверненням, у разі відмінностей у правовому регулюванні, до спеціальних Законів.

Отже, на нашу думку, «освітнє право» допоки не сформувалось як важель управління навчальними закладами. Можна говорити про початок його формування і потрібно докласти чимало зусиль для розробки і становлення «освітнього права» як окремої, нової самостійної, спеціальної галузі права, що має слугувати специфічній галузі управління. Поки що ми можемо говорити лише про початок її виокремлення, але відносити її до таких, що вже склалися, передчасно.

Проблема засвоєння і реалізації теоретичних положень чинного законодавства щодо правового регулювання освіти в Україні, формування навичок застосування на практиці отриманих знань з метою вирішення конкретних завдань правознавцями є одним з головних завдань, що стоять перед юридичними вищими навчальними закладами, які готують фахівців-юристів відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів.

Література

1. Алексеев С.С. Общая теория права: учеб. – 2-е изд. перераб. и доп. / С.С. Алексеев. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – С. 168–169.
2. Андрущенко В. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. – 2-ге вид., допов. / В. Андрущенко. – К.: Знання України, 2008. – 819 с.

3. Біла книга національної освіти України / Т.Ф. Алексєєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.]; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя; НАПН України. – К.: Інформ. системи, 2010. – 342 с.
4. Грачева Т.В. Право и образование в Российской Федерации. – В Кн.: Право и права человека: Сб. книг научных трудов юридического факультета МГГТУ. – Кн. 8. / Т.В. Грачева; под. ред. Е.М. Крупеня. – М.: Университетская книга, 2005. – 352 с.
5. Дорохова Г.А. Законодательство о народном образовании. Теоретические проблемы совершенствования / Г.А. Дорохова. – М.: Наука, 1985. – 157 с.
6. Железов Е.А. Образовательное право: попытка осмысления проблемы [Електронний ресурс] / Е.А. Железов // Доступно з: <http://z3950.ksu.ru/phil/0752731/062-065.pdf>-Железов Е.А.
7. Жук Ю. Вища освіта: крокувати з розвитком економіки / Ю. Жук // Освіта. – 2008. – 10–17 грудня. – С.2-3.
8. Журавський В.С. Проблеми входження України в загальноєвропейський інтеграційний процес у науці та освіті / В.С. Журавський // Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України. – Вип. 15. – К., 2004. – 508 с.
9. Зайчук В.О. Нормативно-правове забезпечення освіти в Україні / В.О. Зайчук // Вища освіта. – 2002. – № 2–3. – С. 3-19.
10. Конституційне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. – Т. 2 / за загальною редакцією Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 800 с.
11. Красняков Є.В. Законодавство в сфері освіти – галузь самостійна / Є.В. Красняков // Віче. – 2003. – № 9. – 60–62.
12. Красняков Є.В. Освітнє законодавство України не безпідставно претендує на окрему й самостійну галузь законодавства / Є.В. Красняков // Освіта Донбасу. – 2005. – № 4. – С. 96-99.
13. Медончак М.М. Правовий статус приватного вищого навчального закладу за чинним законодавством України / М.М. Медончак // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – 2010. – № 2 (12). – С. 118–121.

14. Ніколаєнко С.М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства / С.М. Ніколаєнко. – К.: Знання, 2005. – 319 с.

15. Ніколаєнко С.М. Сучасна законодавча основа в системі майбутніх освітньо та наукових процесів в Україні і світі / С.М. Ніколаєнко // Вища школа. – 2003. – № 4-5.

16. Ніколаєнко С.М. Освіта і наука: Законодавчі та методологічні основи: навч. посіб. / С.М. Ніколаєнко. – К.: ІВЦ «Політехніка», 2004. – 280 с.

17. Пигасов Н.И. Образовательное право как отрасль российского права [Электронный ресурс] / Н.И. Пигасов // Доступно з: http://www.rae.ru/fs/?section=conten&op=show_article&article_id=7782208.

18. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні: монографія / кол. авторів; за ред. Н.М. Оніщенко, О.В. Зайчука. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 424 с.

19. Рожков И.А. Становление образовательного права в Российской Федерации / И.А. Рожков // Директор школы. – 2000, – № 6. – С. 81–86.

20. Романенко К.М. Конституційне право громадянина на освіту в Україні: стан і тенденції розвитку: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право. – Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2008. – 20 с.

21. Сырых В.М. Образовательное право как отрасль / В.М. Сырых // Право и образование. – 2002. – № 3.

22. Сырых В.М. Введение в теорию образовательного права / В.М. Сырых. – М., 2002. – 340 с.

23. Трошкина Т.Н. Образовательное право как учебная дисциплина [Электронный ресурс] / Т.Н. Трошкина // Доступно з: <http://lexed.ru/pravo/theory/ezegod>.

24. Федоренко В.Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти: монографія / В.Л. Федоренко. – К.: Ліра-К., 2009. – 580 с.

25. Фініков Т.В. До законодавства про вищу освіту Польщі, Росії, України, Чехії / Т.В. Фініков. – К.: Таксон, 2000. – 346 с.

**Part 1. Ideological and methodological basis
of a high school teacher's managerial activity**

---

26. Шкатулла В.И. Образовательное право: учеб. для вузов / В.И. Шкатулла. – М.: Норма, 2001. – 683 с.

27. Шкатулла В.И. Образовательное законодательство: теоретические и практические проблемы. Общая часть / В.И. Шкатулла. – М.: Норма, 1997. – 164 с.

28. Шуделов В.К. Образовательное право в России: состояние и проблемы развития / В.К. Шуделов // Право и образование. – 2002. – № 6. – С. 6-17.